

Alternative Music Education for Teaching with Music (Conscious Exposure to the Use of Music in School Education)

Alireza Aminizarrin¹
Zahra Rabbani²

Abstract

The present study, considering the nature and effects of music and the discussion surrounding its use in education and upbringing, has been developed with the aim of consciously addressing the application of music in the upbringing of children, particularly elementary school students, and identifying its potential harms. To this end, a qualitative research study was conducted with an inductive approach, based on the grounded theory method in accordance with the systematic approach of Strauss and Corbin. Therefore, while examining the perspectives of experts and credible sources using the grounded theory method with a systematic approach, the opinions of 30 relevant specialists, who were selected through purposive sampling, were utilized, and semi-structured interviews were conducted with them. Data analysis was performed in three stages: open coding, axial coding, and selective coding. The validity and reliability of the data were confirmed through two methods: participant review and review by non-participant experts. The results indicate that the educational and upbringing environment in schools is influenced by the use of music, albeit with certain limitations. However, the use of music in education can also bring about five types of harms related to the student, environment, media, culture, and knowledge.

Keywords: Music, Musical education, Pathology.

1- Assistant Professor, Educational Science, Nongovernmental Collage Nonprofit Refah, Tehran, Iran
ar.aminizarrin@gmail.com

2- Masters student, Educational Science, Nongovernmental Collage Nonprofit Refah, Tehran, Iran
zahrarabbani97@yahoo.com

ارائه چهارچوب حقوقی - تربیتی پیرامون کاربرد موسیقی در مدارس

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۳/۱۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۰۴

علیرضا امینی زرین *

زهرا ربانی^۲

چکیده

کاربرد موسیقی در فرایندهای آموزشی و تربیتی کودکان، به‌ویژه در دوره پیش‌دبستان و دبستان، موضوعی چندوجهی است که نیازمند چهارچوبی حقوقی-تربیتی برای استفاده هوشیارانه است. این پژوهش با هدف ارائه چهارچوبی نظری برای تنظیم مصرف موسیقی در محیط‌های آموزشی، با رویکردی تلفیقی از مبانی حقوقی، تربیتی فطرت‌گرای اسلامی و یافته‌های روان‌شناختی انجام شده است. پژوهش با روش کیفی داده‌بنیاد و بر اساس مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با ۳۰ معلم و مسئول آموزشی، به تحلیل نقش موسیقی در پرورش مهارت‌های شناختی، عاطفی و اجتماعی کودکان پرداخته است. یافته‌ها نشان می‌دهند که موسیقی مجاز، به‌ویژه با محتوای بومی، سنتی و مذهبی، می‌تواند به ارتقای سلامت روان، کاهش استرس، پرورش حس زیبایی‌شناسی و تقویت هویت فرهنگی و دینی کودکان کمک کند. با این حال، استفاده نادرست از موسیقی ممکن است به افزایش اضطراب، پرخاشگری یا کاهش تمرکز منجر شود. این پژوهش چهارچوبی سه‌محوری پیشنهاد می‌دهد: (۱) انتخاب موسیقی هم‌راستا با معیارهای حقوقی و ارزش‌های اسلامی؛ (۲) استفاده هدفمند از موسیقی برای تقویت یادگیری و مهارت‌های اجتماعی؛ و (۳) نظارت دقیق بر محتوا و مدت‌زمان استفاده با توجه به سن و شخصیت کودکان. این چهارچوب، با استناد به اصل ۳ قانون اساسی ایران، مقاله‌نامه (کنوانسیون) حقوق کودک و اصول فقهی، راهکارهایی عملی برای سیاست‌گذاری آموزشی ارائه می‌دهد که ضمن بهره‌مندی از ظرفیت‌های مثبت موسیقی، از نقض حقوق متریبیان جلوگیری می‌کند.

۱. استادیار گروه علوم تربیتی دانشکده غیرانتفاعی رفاه، تهران، ایران

ar.aminizarrin@gmail.com

۲. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد علوم تربیتی، دانشکده غیرانتفاعی رفاه، تهران، ایران

zahrarabbani97@yahoo.com

واژگان کلیدی

موسیقی، تعلیم و تربیت، حقوق آموزشی، سلامت روان، فطرت‌گرایی.

بیان مسئله

کاربرد موسیقی در فرایندهای آموزشی و تربیتی، به‌ویژه در محیط‌های ابتدایی، یکی از موضوعات پیچیده و چندوجهی در حوزه مطالعات آموزشی است که نیازمند بررسی عمیق با رویکردی میان‌رشته‌ای است. این موضوع، با وجود ظاهر ساده، به دلیل تنوع دیدگاه‌های فقهی، حقوقی، تربیتی، روان‌شناختی و فرهنگی، چالش‌های متعددی را در پی دارد. کمبود مطالعات نظری و میان‌رشته‌ای، همراه با فقدان اجماع در میان صاحب‌نظران، شناخت محدودی از جایگاه موسیقی در آموزش و تربیت ایجاد کرده و نوعی بن‌بست نظری و عملی در این زمینه به وجود آورده است (جعفری و دیگران، ۱۴۰۰). این پژوهش با تمرکز بر حقوق آموزشی متریبان، به دنبال ارائه چهارچوبی حقوقی-تربیتی برای مواجهه هوشیارانه با استفاده از موسیقی در مدارس است که هم‌راستا با مبانی حقوقی و اصول تربیتی فطرت‌گرا باشد.

موسیقی، به‌عنوان پدیده‌ای میان‌رشته‌ای، از منظر حقوقی و تربیتی دارای کارکردهای دوگانه‌ای است. از یک‌سو، می‌تواند ابزاری مؤثر برای تقویت مهارت‌های شناختی، عاطفی و اجتماعی کودکان باشد (علی‌زاده محمدی و دیگران، ۱۳۸۰). از سوی دیگر، استفاده نادرست یا بدون نظارت از موسیقی ممکن است به پیامدهای منفی، از جمله آشفتگی‌های عاطفی، کاهش تمرکز، یا حتی انحرافات اخلاقی منجر شود (علی‌محمدی، ۱۳۹۱). این دوگانگی، ضرورت تدوین چهارچوب‌های حقوقی و تربیتی را برای تنظیم کاربرد موسیقی در محیط‌های آموزشی برجسته می‌کند. حقوق آموزشی متریبان که ریشه در اصول حقوق عمومی و اسلامی دارد، ایجاب می‌کند که هرگونه فعالیت آموزشی، از جمله استفاده از موسیقی، در راستای حفظ کرامت انسانی، رشد متعادل و حمایت از سلامت روانی و اخلاقی کودکان باشد (سند ملی برنامه درسی، ۱۳۹۱).

از منظر حقوقی، اصل ۳ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بر ضرورت تأمین آموزش و پرورش رایگان و همگانی برای همه کودکان تأکید دارد. این اصل، همراه با

تعهدات بین‌المللی ایران در مقاله‌نامه (کنوانسیون) حقوق کودک (۱۹۸۹)، حق کودکان به برخورداری از آموزشی را تضمین می‌کند که به رشد همه‌جانبه شخصیت، استعدادها و توانایی‌های ذهنی و جسمی آن‌ها کمک کند (ماده ۲۹ مقاله‌نامه حقوق کودک). با این حال، استفاده از موسیقی در آموزش باید با معیارهای حقوقی و اخلاقی سازگار باشد تا از نقض حقوق متریبان، مانند حق بر سلامت روان یا حق بر محیط آموزشی امن، جلوگیری شود؛ برای مثال، پژوهش‌ها نشان داده‌اند که موسیقی‌های نامناسب، به ویژه آن‌هایی که دارای صداهای ناهماهنگ یا محتوای غیراخلاقی هستند، می‌توانند به پرخاشگری، کاهش تمرکز و انزوای کودکان منجر شوند (Stock & Gundlach, 2015) به نقل از خجسته، (۱۳۸۹).

از منظر تربیتی، فلسفه تعلیم و تربیت در ایران که مبتنی بر مبانی توحیدی و ارزش‌های اسلامی است، بر لزوم هم‌سویی تمامی اجزای برنامه درسی با اصول فطرت‌گرا تأکید دارد (سند ملی برنامه درسی، ۱۳۹۱). در این چهارچوب، موسیقی نه به‌عنوان هدف بلکه به‌عنوان ابزاری در خدمت اهداف تربیتی، مانند پرورش حس زیبایی‌شناسی، تقویت خودآگاهی عاطفی و ترویج ارزش‌های اخلاقی، مورد توجه قرار می‌گیرد (نیکزاد، ۱۴۰۱). با این حال، دیدگاه‌های فقهی در خصوص حلیت یا حرمت موسیقی، پیچیدگی‌های بیشتری به این موضوع افزوده است. برخی فقهای شیعه، با استناد به احادیث، موسیقی را به‌صورت مطلق حرام دانسته‌اند، در حالی که برخی دیگر، با تفکیک میان موسیقی لهوی و غیرلهوی، استفاده از موسیقی مناسب را جایز شمرده‌اند (احمری، ۱۳۸۴). آیه ۶ سوره لقمان که به «لهو الحدیث» اشاره دارد، به‌عنوان یکی از مبانی فقهی برای پرهیز از موسیقی‌هایی که انسان را از یاد خدا غافل می‌کند، مورد استناد قرار گرفته است.

این تفاوت دیدگاه‌ها، تصمیم‌گیری در مورد استفاده از موسیقی در محیط‌های آموزشی را دشوار کرده است. از منظر حقوقی، اصل احتیاط ایجاب می‌کند که در صورت وجود تردید در مورد تأثیرات یک فعالیت آموزشی، مانند موسیقی، رویکردی محدود و نظارت‌شده اتخاذ شود تا حقوق متریبان به خطر نیفتد. از منظر تربیتی، این موضوع نیازمند طراحی برنامه‌های درسی است که ضمن بهره‌مندی از ظرفیت‌های مثبت موسیقی، از تأثیرات منفی آن جلوگیری کند؛ برای مثال، استفاده از موسیقی‌های سنتی ایرانی یا

سرودهای مذهبی می‌تواند با ارزش‌های فرهنگی و دینی جامعه هم‌خوانی داشته باشد و در عین حال به تقویت هویت ملی و دینی کودکان کمک کند (قاسم‌تبار، ۱۳۹۵).

مسئله اصلی این پژوهش، چگونگی مواجهه هوشیارانه و خردمندانه با کاربرد موسیقی در فرایندهای تربیتی و آموزشی است. این مواجهه باید ضمن رعایت حقوق آموزشی متریبان، بر اساس مبانی حقوقی و تربیتی، چهارچوبی عملی برای استفاده محدود و هدفمند از موسیقی در مدارس ابتدایی ارائه دهد. پرسش کلیدی پژوهش این است که چگونه می‌توان با تلفیق رویکردهای حقوقی و تربیتی، از موسیقی به‌عنوان ابزاری در خدمت تعلیم و تربیت فطرت‌گرا استفاده کرد، بدون آنکه به حقوق متریبان یا ارزش‌های فرهنگی و دینی جامعه خدشه‌ای وارد شود؟ این پژوهش تلاش می‌کند تا با تحلیل مبانی حقوقی و تربیتی، راهکارهایی کاربردی برای تنظیم استفاده از موسیقی در محیط‌های آموزشی ارائه دهد.

چهارچوب نظری

این پژوهش با هدف ارائه چهارچوبی نظری برای مواجهه هوشیارانه با کاربرد موسیقی در تعلیم و تربیت، به‌ویژه در مدارس ابتدایی، رویکردی تلفیقی از منظر حقوقی و تربیتی اتخاذ کرده است. این چهارچوب بر مبانی حقوق آموزشی متریبان، اصول تربیتی فطرت‌گرای اسلامی، و یافته‌های علمی در حوزه روان‌شناسی تربیتی استوار است. هدف اصلی، تنظیم استفاده از موسیقی به‌گونه‌ای است که ضمن بهره‌مندی از ظرفیت‌های مثبت آن در رشد همه‌جانبه کودکان، از نقض حقوق متریبان و پیامدهای منفی تربیتی جلوگیری شود. این چهارچوب با تأکید بر اصول حقوقی مانند احتیاط، کرامت انسانی، و تعهدات بین‌المللی حقوق کودک، و همچنین ارزش‌های تربیتی اسلامی، به‌دنبال ارائه راهکارهایی عملی برای استفاده محدود و هدفمند از موسیقی در محیط‌های آموزشی است.

از منظر حقوقی، حقوق آموزشی متریبان محور اصلی تنظیم کاربرد موسیقی در مدارس است. اصل ۳ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بر وظیفه دولت در تأمین آموزش و پرورش رایگان و همگانی تأکید دارد و هدف آن را رشد همه‌جانبه جسمی، ذهنی، و اخلاقی کودکان قرار داده است. این اصل، همراه با تعهدات بین‌المللی ایران در مقابله‌نامه حقوق کودک

(۱۹۸۹)، به‌ویژه ماده ۲۹، حق کودکان به آموزشی را تضمین می‌کند که به توسعه کامل شخصیت، استعدادها، و توانایی‌های ذهنی و جسمی آن‌ها کمک کند (United Nations, 1989). این تعهدات حقوقی ایجاب می‌کند که هرگونه فعالیت آموزشی، از جمله استفاده از موسیقی، با هدف حفظ کرامت انسانی، سلامت روان، و امنیت عاطفی متریبان طراحی شود.

اصل احتیاط حقوقی که در نظام‌های حقوقی اسلامی و بین‌المللی مورد تأکید است، کاربرد موسیقی را در صورت وجود تردید در مورد تأثیرات آن محدود می‌کند. پژوهش‌های روان‌شناختی نشان داده‌اند که موسیقی‌های نامناسب، مانند آن‌هایی با ریتم‌های تند، محتوای غیراخلاقی، یا صداهای ناهماهنگ، می‌توانند به افزایش استرس، پرخاشگری، و کاهش تمرکز در کودکان منجر شوند (Stock & Gundlach, 2015). این یافته‌ها ضرورت نظارت دقیق بر محتوای موسیقی و تنظیم مدت‌زمان استفاده از آن را در محیط‌های آموزشی برجسته می‌کند. ماده ۱۹ مقاله‌نامه حقوق کودک نیز بر حفاظت کودکان از هرگونه آسیب جسمی یا روانی تأکید دارد که شامل جلوگیری از تأثیرات منفی موسیقی‌های نامناسب بر سلامت روان کودکان می‌شود.

از منظر فقهی، موسیقی در تربیت با رویکرد حقوقی و فقهی، موضوعی چالش‌برانگیز است. شیخ انصاری در مکاسب، غنا را به‌عنوان صدایی که با لهو و لعب همراه باشد، حرام می‌داند و موسیقی غیرلهوی را در صورتی که به فساد نینجامد، جایز می‌شمارد (انصاری، ۱۴۱۵ق، ج ۲، ص ۱۲۳). ایشان با استناد به روایات، تأکید دارند که هر نوع موسیقی منجر به تحریک شهوات یا خروج از اعتدال، ممنوع است. صاحب عروه نیز در العروة الوثقی، موسیقی لهوی را که با مجالس گناه مرتبط باشد، حرام دانسته؛ اما موسیقی‌ای که برای مقاصد مشروع، مانند تربیت و تهذیب نفس، استفاده شود و فاقد عناصر لهوی باشد، جایز می‌شمارد (یزیدی، ۱۴۲۰ق، ج ۳، ص ۴۵۶). آیه ۳۲ سوره اعراف («قل من حرم زینة الله...») و روایات امام صادق(ع) درباره زیبایی صدای خوش، مؤید جواز موسیقی حلال در چهارچوب شرعی است (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۶، ص ۴۳۱)؛ بنابراین، در نظام آموزشی ایران، استفاده از موسیقی غیرلهوی که با اهداف تربیتی و اخلاقی سازگار باشد، از منظر فقهی و حقوقی مجاز است، مشروط به رعایت حدود شرع و پرهیز از تحریک فساد.

اصول فقهی مرتبط با تربیت کودک

حقوق اسلامی که از قرآن، سنت، اجماع و عقل استخراج می‌شود، بر اهمیت تربیت اخلاقی و معنوی کودکان تأکید ویژه‌ای دارد. از نگاه اسلام، کودکان امانتی در دست والدین و جامعه هستند و حفاظت از سلامت روحی و اخلاقی آن‌ها وظیفه‌ای شرعی است. آیات متعددی از قرآن کریم به این مسئولیت اشاره دارند، از جمله:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ (سوره تحریم: آیه ۶)؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! خود و خانواده‌تان را از آتشی که سوخت آن انسان‌ها و سنگ‌ها هستند، حفظ کنید. این آیه به صراحت مسئولیت تربیتی و اخلاقی والدین را یادآور می‌شود؛ یعنی وظیفه دارند خانواده خود را از گناه و فساد دور نگه دارند.

رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا (سوره فرقان: آیه ۷۴)؛ پروردگارا! از همسران و فرزندانمان، روشنی چشم‌هایمان را قرار ده و ما را پیشوای پرهیزکاران گردان. این دعا نشان‌دهنده آرزوی مؤمنان برای داشتن خانواده‌ای پاک و صالح است؛ یعنی تربیت فرزندان صالح، هدفی الهی و اجتماعی است.

وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ (سوره لقمان: آیات ۱۳ و ۱۴)؛ و هنگامی که لقمان به فرزندش گفت درحالی‌که او را پند می‌داد: ای پسر من! برای خدا شریک قرار مده که شرک ظلمی بزرگ است. این آیه نمونه‌ای از تربیت اخلاقی و اعتقادی والدین نسبت به فرزندان است؛ لقمان با محبت و حکمت، فرزندش را از شرک باز می‌دارد.

وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكَوْا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا (سوره نساء: آیه ۹)؛ و کسانی که بیم دارند فرزندان ناتوانی از خود به جا بگذارند، باید از خدا پروا کنند و سخن درست بگویند. این آیه بر مسئولیت اجتماعی و اخلاقی در حفظ آینده کودکان تأکید دارد؛ هم از نظر تربیتی و هم از نظر تأمین امنیت و سلامت آنان.

در فقه اسلامی، موسیقی یکی از موضوعات چالش‌برانگیز و چندلایه‌ای است که همواره محل بحث میان فقها و اندیشمندان بوده است. دیدگاه‌های فقهی درباره موسیقی به‌طور کلی در دو طیف اصلی قرار می‌گیرند: حرمت مطلق و قول به تفصیل. فقهای که به حرمت مطلق موسیقی معتقدند، استناد خود را به روایاتی از اهل بیت(ع) و آیات قرآن مانند «لهو الحدیث» قرار داده‌اند. درمقابل، گروهی دیگر از فقها با تفکیک میان انواع موسیقی، به مشروعیت برخی گونه‌ها مانند موسیقی درمانی، حماسی، یا مذهبی قائل شده‌اند. این دیدگاه تفصیلی، به‌ویژه در دوران معاصر، با توجه به گسترش کاربردهای غیرلهوی موسیقی، مورد توجه بیشتری قرار گرفته است. برخی پژوهشگران نیز با تحلیل منابع فقهی و روایی، به این نتیجه رسیده‌اند که حکم موسیقی در فقه اسلامی نسبی است و بستگی به نوع، محتوا، و زمینه استفاده دارد. آن‌ها تأکید می‌کنند که فقه اسلامی همواره در تلاش بوده تا موسیقی را در چهارچوب شرع مقدس هدایت کند و از انحرافات اخلاقی جلوگیری نماید. از این رو بر اساس اصل «دفع ضرر محتمل»، مصرف موسیقی‌هایی که ممکن است تأثیرات منفی روانی یا اخلاقی بر کودکان داشته باشد، باید محدود شود. علاوه بر این، اصل «مصلحت کودک» در فقه اسلامی ایجاب می‌کند که محتوای ارائه‌شده به کودکان، در راستای رشد معنوی و اخلاقی آن‌ها باشد.

در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به عنوان سند رسمی تربیتی جمهوری اسلامی ایران، در بند ۹ و ۱۰ به حفظ کرامت، سلامت روانی، توجه به اخلاق و تمرکز اشاره دارد. بر این اساس وضع محدودیت‌هایی برای مصرف موسیقی در مدارس نه تنها یک ضرورت تربیتی بلکه یک الزام قانونی و حقوقی است. لذا اصل کرامت انسانی، به عنوان یکی از اصول بنیادین حقوق عمومی اسلامی، اقتضا می‌کند که دانش‌آموزان در فرایند تعلیم و تربیت از عواملی که موجب تضعیف سلامت روانی، تمرکز شناختی، و رشد اخلاقی آنان می‌شود، مصون باشند. موسیقی با محتوای لهوی یا تحریک‌کننده، با اثرگذاری منفی بر هیجانات زودگذر و کاهش قابلیت‌های شناختی، می‌تواند فرایند تربیت را مختل سازد؛ از این رو، فقیهانی چون امام خمینی در اثر «تحریر الوسیله»، شنیدن این نوع موسیقی را در محیط‌های آموزشی، مغایر با اهداف شرعی و تربیتی دانسته و آن را حرام اعلام کرده‌اند.

در حوزه حقوق عمومی نیز، اصل مصلحت عمومی ایجاب می‌کند که دولت به‌عنوان متولی تعلیم و تربیت نسل آینده، تدابیر پیشگیرانه‌ای را در قبال آسیب‌های فرهنگی و روانی احتمالی اتخاذ کند. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر تربیت اسلامی، صیانت از هویت فرهنگی، و ضرورت حفظ فضای تربیتی سالم، زمینه‌ای حقوقی برای اعمال چنین محدودیت‌هایی فراهم کرده است؛ بنابراین توجه هوشیارانه به مصرف موسیقی در مدارس، به‌ویژه در مقطع ابتدایی، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. این توجه نه‌تنها تضمین‌کننده حقوق کودک در نظام حقوق عمومی است بلکه در راستای تعالیم اسلامی نیز قرار دارد. ایجاد سیاست‌هایی برای محدودیت مصرف موسیقی، می‌تواند به ارتقای سلامت روانی و اخلاقی کودکان کمک کرده و محیطی سالم‌تر برای تربیت آنان فراهم کند.

از منظر تربیتی، فلسفه تعلیم و تربیت در ایران که مبتنی بر مبانی توحیدی و فطرت‌گرا است، بر هم‌سویی تمامی اجزای برنامه درسی با ارزش‌های اسلامی تأکید دارد (سند ملی برنامه درسی، ۱۳۹۱). در این چهارچوب، موسیقی به‌عنوان ابزاری در خدمت اهداف تربیتی، مانند پرورش حس زیبایی‌شناسی، تقویت حافظه، و ارتقای مهارت‌های عاطفی و اجتماعی، مورد توجه قرار می‌گیرد (نیک‌زاد، ۱۴۰۱). پژوهش‌ها نشان داده‌اند که موسیقی می‌تواند با تحریک مراکز مغزی مرتبط با حافظه و پردازش عاطفی، یادگیری را تسهیل کند و به رشد خلاقیت و همکاری اجتماعی در کودکان کمک کند (Cheng et al., 2019)؛ برای مثال، آهنگین کردن مفاهیم آموزشی، مانند اذان، دعاها، مذهبی، یا اشعار عرفانی، می‌تواند یادگیری را عمیق‌تر و پایدارتر کند (کیمی‌ین، ۱۳۸۰).

با این حال، تأثیر موسیقی بر کودکان به عوامل متعددی، از جمله شخصیت، سن، و روحیه آن‌ها بستگی دارد. کودکانی که به‌راحتی دچار حواس‌پرتی می‌شوند، ممکن است تحت تأثیر موسیقی‌های نامناسب دچار کاهش تمرکز یا آشفتگی عاطفی شوند (مرادی و باقری، ۱۴۰۰). از منظر روان‌شناختی، موسیقی‌های با صدای بلند یا محتوای منفی می‌توانند اثرهای مخربی بر سلامت روان کودکان داشته باشند، از جمله:

افزایش استرس: موسیقی با ریتم تند یا صدای بلند می‌تواند سطح کورتیزول را افزایش دهد و به اضطراب منجر شود (عبداللهی خوروش، ۱۳۸۶).

تحریک رفتارهای نامطلوب: موسیقی با مضامین خشن یا تحریک‌کننده می‌تواند پرخاشگری را تشدید کند.

کاهش خلاقیت: موسیقی‌های تکراری و ساده ممکن است نوآوری و تفکر خلاق کودکان را محدود کند.

این تأثیرات منفی، ضرورت طراحی برنامه‌های تربیتی را که استفاده از موسیقی را هدفمند و نظارت‌شده می‌کنند، برجسته می‌سازد. در چهارچوب تربیتی اسلامی، موسیقی باید با ارزش‌های دینی و فرهنگی هم‌خوانی داشته باشد و به‌عنوان ابزاری برای تقویت معنویت، هویت دینی، و انسجام اجتماعی استفاده شود؛ برای مثال، استفاده از موسیقی‌های سنتی ایرانی یا سرودهای مذهبی می‌تواند با اهداف تربیتی فطرت‌گرا هم‌راستا باشد (فزایی و عشایری، ۱۳۹۷).

بنابراین چهارچوب پیشنهادی این پژوهش بر سه محور اصلی استوار است که تلفیقی از اصول حقوقی و تربیتی را ارائه می‌دهد:

موسیقی مورد استفاده در مدارس باید با معیارهای حقوقی (حفظ کرامت انسانی و سلامت روان) و تربیتی (هم‌سویی با ارزش‌های اسلامی) سازگار باشد. این امر مستلزم انتخاب موسیقی‌هایی است که محتوای معنوی، اخلاقی، یا فرهنگی داشته باشند، مانند سرودهای مذهبی، موسیقی‌های سنتی ایرانی، یا قطعات آموزشی آهنگین. نظارت مربیان و مسئولان مدرسه بر محتوای موسیقی و جلوگیری از استفاده از موسیقی‌های لهوی یا تحریک‌کننده، با استناد به اصل احتیاط حقوقی و فقهی، ضروری است (صیرفی و دیگران، ۱۴۰۰).

موسیقی باید به‌عنوان ابزاری هدفمند در خدمت اهداف تربیتی، مانند تقویت حافظه، پرورش ذوق زیبایی‌شناسی، و ارتقای مهارت‌های اجتماعی و عاطفی، استفاده شود؛ برای مثال، آهنگین کردن مفاهیم دینی یا آموزشی می‌تواند یادگیری را تسهیل کند و به تقویت هویت دینی و ملی کودکان کمک کند (کیمی‌بزن، ۱۳۸۰). این رویکرد با ماده ۲۹ مقاله‌نامه حقوق کودک که بر توسعه همه‌جانبه کودکان تأکید دارد، هم‌خوانی دارد.

همچنین استفاده از موسیقی باید با توجه به سن، شخصیت، و نیازهای روانی کودکان محدود و نظارت‌شده باشد. مدت‌زمان استفاده از موسیقی، شدت صدا، و نوع محتوا باید تحت نظارت دقیق مربیان و والدین قرار گیرد تا از تأثیرات منفی، مانند افزایش استرس یا

تحریک رفتارهای نامطلوب، جلوگیری شود (Cheng et al., 2019). این نظارت با تعهدات حقوقی ماده ۱۹ مقاله‌نامه حقوق کودک که بر حفاظت کودکان از آسیب‌های روانی تأکید دارد، هم‌راستا است.

این چهارچوب نظری، با تلفیق مبانی حقوقی و تربیتی، به دنبال ارائه رویکردی هوشیارانه برای کاربرد موسیقی در تعلیم و تربیت است. تأکید بر نظارت حقوقی، هدفمندی تربیتی، و محدودیت‌های مبتنی بر اصول فقهی و روان‌شناختی، امکان بهره‌مندی از ظرفیت‌های مثبت موسیقی را فراهم می‌کند، درحالی‌که از نقض حقوق متریبان و پیامدهای منفی تربیتی جلوگیری می‌شود. این چهارچوب، با استناد به اصول حقوق عمومی و اسلامی، تعهدات بین‌المللی، و یافته‌های علمی، راهکارهایی عملی برای تنظیم استفاده از موسیقی در مدارس ابتدایی ارائه می‌دهد که هم‌راستا با اهداف کلان تعلیم و تربیت در ایران است.

پیشینه داخلی

محمدی و حسینی (۱۴۰۲)، در پژوهشی نیمه‌تجربی با طرح پیش‌آزمون و پس‌آزمون، تأثیر موسیقی‌درمانی را بر ۳۰ کودک اوتیسمی ۶ تا ۱۲ ساله بررسی کردند. نتایج تحلیل واریانس نشان داد که موسیقی‌درمانی به‌طور معناداری اضطراب را کاهش داده و مهارت‌های اجتماعی مانند تعامل و ارتباط غیرکلامی را بهبود بخشید ($P < 0.01$). این مطالعه بر استفاده از موسیقی‌درمانی به‌عنوان روش مکمل در برنامه‌های آموزشی کودکان اوتیسمی تأکید کرد.

نظری و همکاران (۱۴۰۱)، در پژوهشی نیمه‌تجربی با طرح پیش‌آزمون و پس‌آزمون با گروه کنترل، تأثیر آموزش موسیقی را بر خلاقیت کودکان ۷ تا ۹ ساله بررسی کردند. با استفاده از آزمون خلاقیت تورنس، نتایج نشان داد که گروه آزمایش (تحت آموزش موسیقی) در مقایسه با گروه کنترل، بهبود قابل‌توجهی در سیالی و ابتکار خلاقیت نشان داد. این مطالعه بر ضرورت گنجانیدن موسیقی در برنامه‌های آموزشی برای پرورش خلاقیت تأکید دارد.

برنگی و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهشی با عنوان «تحلیل برنامه درسی کاوشگری موسیقیایی در برنامه درسی فلسفه برای کودکان»، به بررسی نقش موسیقی در تقویت مهارت‌های شناختی و اجتماعی دانش‌آموزان پرداختند. این مطالعه با روش‌شناسی کیفی توصیفی-تحلیلی و از طریق گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای، سبک‌های موسیقی کلاسیک جهانی (۱۹۰۰ تا ۱۹۵۰ و پس از ۱۹۵۰) را تحلیل کرد. نتایج نشان داد که یادگیری موسیقی از طریق کاوشگری، دانش‌آموزان را قادر می‌سازد تا موسیقی را به‌عنوان پدیده‌ای اجتماعی درک کنند و با استفاده از مفاهیم و واژگان موسیقیایی، مهارت گفت‌وگو و تحلیل آثار موسیقیایی را کسب کنند. این مطالعه پیشنهاد داد که فعالیت‌های تلفیقی کاوشگری اجتماعی و موسیقیایی می‌تواند به نهادینه‌سازی مفاهیم تاریخی و افزایش توانایی آهنگ‌سازی دانش‌آموزان کمک کند. از منظر حقوقی، این پژوهش به‌طور غیرمستقیم بر حق کودکان به آموزش خلاقانه (ماده ۲۹ مقاوله‌نامه حقوق کودک) تأکید دارد؛ اما فقدان تحلیل حقوقی صریح، محدودیتی در این مطالعه است.

ورکیانی و همکاران (۱۳۹۸)، در مطالعه‌ای با عنوان «اثر بخشی فعالیت‌های تربیت بدنی و هنری با تأکید بر موسیقی بر سلامتی و کاهش اضطراب کودکان پیش‌دبستانی»، تأثیر موسیقی را بر سلامت روان کودکان بررسی کردند. این پژوهش نیمه‌آزمایشی با طرح پیش‌آزمون و پس‌آزمون، بر ۶۰ کودک مضطرب پیش‌دبستانی در تهران انجام شد. ابزارهای گردآوری داده شامل پرسش‌نامه اضطراب اسپنس و آزمون تفسیر نقاشی کورمن بود و داده‌ها با آزمون‌های ANCOVA و MANCOVA تحلیل شدند. نتایج نشان داد که برنامه‌های هنری مبتنی بر موسیقی به‌طور معناداری اضطراب کودکان را کاهش داده و بر مؤلفه‌های وجودی آن‌ها تأثیر مثبت داشته است. این مطالعه پیشنهاد کرد که پژوهش‌های نظام‌مند در زمینه کاربردهای متنوع موسیقی در برنامه‌های درسی انجام شود. از منظر حقوقی، این پژوهش با تأکید بر حق کودکان به سلامت روان (ماده ۱۹ مقاوله‌نامه حقوق کودک) هم‌خوانی دارد و نشان‌دهنده ضرورت تنظیم موسیقی به‌عنوان ابزاری برای حمایت از حقوق آموزشی و روانی متریبان است.

فزایی و عشایری (۱۳۹۷)، در پژوهشی با عنوان «تأثیر موسیقی بر خلاقیت کودکان ۷ تا ۹ ساله شهر تهران»، به بررسی اثرهای آموزش موسیقی بر خلاقیت پرداختند. این مطالعه نیمه‌آزمایشی با طرح پیش‌آزمون و پس‌آزمون، بر ۲۰ کودک ۷ تا ۹ ساله انجام شد. داده‌ها با استفاده از پرسش‌نامه خلاقیت تورنس و آزمون هوش وکسلر ۴ جمع‌آوری و با آزمون‌های تی دو نمونه مستقل و تحلیل کوواریانس تحلیل شدند. نتایج نشان داد که آموزش موسیقی تأثیر معناداری بر مؤلفه‌های خلاقیت کودکان دارد. این مطالعه از منظر تربیتی بر نقش موسیقی در پرورش خلاقیت تأکید کرد؛ اما به مسائل حقوقی، مانند ضرورت نظارت بر محتوای موسیقی برای جلوگیری از تأثیرات منفی، توجه کافی نداشت. با این حال، نتایج آن با ماده ۲۹ مقاله‌نامه حقوق کودک که بر توسعه استعدادهای کودکان تأکید دارد، هم‌راستا است.

قاسم‌تبار و همکاران (۱۳۹۰)، در مطالعه‌ای با عنوان «تأثیر آموزش موسیقی در مهارت‌های پایه ریاضی کودکان پیش‌دبستانی»، تأثیر آموزش موسیقی ارف را بر یادگیری ریاضی بررسی کردند. این پژوهش با روش نمونه‌گیری در دسترس، بر ۳۰ کودک ۵ ساله با دامنه هوش ۱۱۰ تا ۱۳۰ انجام شد. گروه مداخله به مدت ۳ ماه، هفته‌ای یک جلسه دو ساعته، آموزش موسیقی ارف دریافت کردند. نتایج تحلیل کوواریانس نشان داد که آموزش موسیقی ارف توانایی کودکان در مهارت‌های طبقه‌بندی، تشخیص شباهت‌ها و تفاوت‌ها، نگهداری ذهنی عدد، و هندسه را افزایش داد؛ اما در مهارت ردیف کردن تفاوت معناداری مشاهده نشد. این مطالعه بر نقش موسیقی در تقویت مهارت‌های شناختی تأکید کرد و به‌طور غیرمستقیم به حق کودکان به آموزش مؤثر اشاره داشت؛ اما به مسائل حقوقی مرتبط با نظارت بر محتوای موسیقی توجه نکرد.

نیک‌زاد (۱۴۰۱)، در مطالعه‌ای با عنوان «موسیقی در تعلیم و تربیت اسلامی: ابزار یا هدف؟»، به تحلیل جایگاه موسیقی در چهارچوب تربیتی اسلامی پرداخت. این پژوهش کیفی با رویکرد تحلیل محتوای متون فقهی و تربیتی، نشان داد که موسیقی در صورتی که با ارزش‌های اسلامی هم‌خوانی داشته باشد، می‌تواند به‌عنوان ابزاری برای تقویت معنویت و هویت دینی کودکان استفاده شود. این مطالعه با استناد به اصل احتیاط فقهی، بر ضرورت

نظارت بر محتوای موسیقی تأکید کرد و پیشنهاد داد که استفاده از موسیقی در مدارس باید محدود و هدفمند باشد. از منظر حقوقی، این پژوهش با تأکید بر اصل ۳ قانون اساسی ایران و ماده ۲۹ مقاله‌نامه حقوق کودک، بر لزوم هم‌سویی برنامه‌های آموزشی با کرامت انسانی و سلامت روان کودکان اصرار ورزید.

پیشینه بین‌المللی

سااریکالیو و همکاران^۳ (۲۰۲۴)، در پژوهشی کیفی با رویکرد فردمحور، تأثیر گوش دادن به موسیقی بر بهزیستی عاطفی و روانی نوجوانان را بررسی کردند. نتایج نشان داد که موسیقی می‌تواند به‌عنوان ابزاری برای تنظیم خلق‌وخو و کاهش استرس عمل کند؛ اما اثرهای آن به زمینه فرهنگی و ترجیحات شخصی بستگی دارد. این پژوهش بر ضرورت انتخاب موسیقی متناسب با نیازهای عاطفی و روانی کودکان و نوجوانان تأکید دارد.

پوتکین و همکاران^۴ (۲۰۲۴) در مطالعه‌ای طولی تأثیر آموزش موسیقی را بر مهارت‌های شنیداری و شناختی کودکان ۶ تا ۱۲ ساله بررسی کرد. یافته‌ها نشان داد که آموزش موسیقی به مدت دو سال باعث بهبود حافظه کاری، توجه و پردازش شنیداری شد. این پژوهش بر نقش آموزش موسیقی در تقویت مسیرهای عصبی مرتبط با یادگیری تأکید کرد.

استوارت و همکاران^۵ (۲۰۲۴)، در مطالعه‌ای ترکیبی (کمی و کیفی) تأثیر دوگانه موسیقی بر سلامت روان نوجوانان را بررسی کرد. نتایج نشان داد که موسیقی می‌تواند به تنظیم خلق‌وخو کمک کند؛ اما گوش دادن به موسیقی با محتوای منفی ممکن است افسردگی یا اضطراب را تشدید کند. این پژوهش بر اهمیت نظارت بر محتوای موسیقی برای کودکان و نوجوانان تأکید دارد.

مارتینز و همکاران^۶ (۲۰۲۴) به بررسی تأثیر برنامه آموزش موسیقی مبتنی بر روش ارف را بر هماهنگی حرکتی کودکان ۸ ساله بررسی کرد. نتایج نشان داد که ۲۴ هفته آموزش

3. Saarikallio et al.

4. Putkinen et al.

5. Stewart et al.

6. Martins et al.

موسیقی باعث بهبود قابل توجه هماهنگی دو دستی و مهارت‌های حرکتی ظریف شد ($P < 0.05$). این مطالعه بر نقش موسیقی در تقویت رشد جسمی و شناختی کودکان تأکید دارد. گیلیسپی و گلايدر^۷ (۲۰۱۰)، به ارائه مطالعه‌ای با عنوان «استفاده مربیان پیش‌دبستانی از موسیقی برای تقویت یادگیری و رفتار کودکان»، پرداختند. این مطالعه به بررسی چگونگی و زمان استفاده معلمان از موسیقی در کلاس‌های پیش‌دبستانی در طول روز پرداخت. مشاهدات مستقیم کلاس درس برای تعیین استفاده معلمان پیش‌دبستانی از موسیقی در چهار کلاس درس و یک کلاس پیش‌دبستانی خصوصی برای مجموع ۲۴ ساعت مشاهده در هر کلاس انجام شد. مشاهده شد که به‌طور متوسط ۶.۵ بار در ساعت از موسیقی استفاده می‌شود. همه معلمان اغلب از موسیقی برای ایجاد انگیزه در یادگیری کودکان در زمینه مهارت‌های تحصیلی و مهارت‌های اجتماعی استفاده می‌کردند، و بیشترین فراوانی را برای فعالیت‌های روتین مانند تمیز کردن و انتقال به فعالیت‌های جدید انجام می‌دادند. همه معلمان بیشتر در طول زمان گروهی از موسیقی استفاده می‌کردند. موسیقی بیشتر در زمان‌های گروهی و خارج از زمان‌هایی که مخصوصاً برای موسیقی و حرکت در نظر گرفته شده بود، استفاده می‌شد. نتایج نشان داد که موسیقی اثرهای مفیدی بر یادگیری کودکان دارد. با توجه به مطالعات پیش‌گفته این نکته استنباط می‌گردد که موسیقی می‌تواند هم به‌عنوان یک هنر و ابزار آموزشی مورد استفاده قرار گیرد و هم ممکن است با محدودیت‌ها و دیدگاه‌های خاصی روبه‌رو باشد. این تعادل بین استفاده از موسیقی به‌عنوان یک ابزار مثبت و اجتناب از آن در مواردی که ممکن است با برخی ارزش‌ها در تضاد باشد، نیازمند درک عمیقی می‌باشد.

چنگ و همکاران (Cheng et al., 2019) در مطالعه‌ای با عنوان «نقش موسیقی در آموزش کودکان پیش‌دبستانی»، تأثیر موسیقی را بر رشد شناختی و عاطفی کودکان بررسی کردند. این پژوهش تجربی با استفاده از گروه‌های مداخله و کنترل، بر ۸۰ کودک ۴ تا ۶ ساله انجام شد. نتایج نشان داد که برنامه‌های موسیقایی ساختاریافته به بهبود مهارت‌های شناختی، مانند حافظه کوتاه‌مدت و تمرکز، و کاهش اضطراب عاطفی کمک می‌کنند. این مطالعه

7. Gillespie, C. W., & Glider, K. R

پیشنهاد کرد که موسیقی در آموزش باید تحت نظارت دقیق مربیان استفاده شود تا از تأثیرات منفی، مانند حواس‌پرتی، جلوگیری شود. از منظر حقوقی، این پژوهش با ماده ۱۹ و ۲۹ مقاله‌نامه حقوق کودک هم‌خوانی دارد؛ زیرا بر حفاظت از سلامت روان و توسعه استعداد‌های کودکان تأکید می‌کند.

گاندلاچ و استوک (Gundlach & Stock, 2015) در پژوهشی با عنوان «موسیقی و رفتار اجتماعی: تأثیرات بر کودکان و نوجوانان»، به بررسی تأثیرات مثبت و منفی موسیقی بر رفتار کودکان پرداختند. این مطالعه با روش تحلیل محتوای موسیقی‌های محبوب و آزمایش‌های روان‌شناختی، نشان داد که موسیقی‌های با محتوای خشن یا تحریک‌کننده می‌توانند به پرخاشگری و کاهش تمرکز منجر شوند، درحالی‌که موسیقی‌های آرام و معنوی اثرهای مثبت بر سلامت روان دارند. این پژوهش بر ضرورت تنظیم حقوقی محتوای موسیقی در محیط‌های آموزشی تأکید کرد و پیشنهاد داد که سیاست‌گذاری‌های آموزشی باید با استناد به اصول حقوقی، مانند حفاظت از کودکان در برابر آسیب‌های روانی، انجام شود. این مطالعه به‌طور مستقیم با ماده ۱۹ مقاله‌نامه حقوق کودک مرتبط است.

هالام (Hallam, 2010) در مطالعه‌ای با عنوان تأثیر موسیقی بر یادگیری و رفتار کودکان، به تحلیل نقش موسیقی در بهبود عملکرد تحصیلی و رفتار اجتماعی پرداخت. این پژوهش مروری، با بررسی مطالعات تجربی و کیفی، نشان داد که موسیقی می‌تواند مهارت‌های شناختی، مانند حل مسئله و حافظه را تقویت کند؛ اما استفاده نادرست از آن ممکن است به حواس‌پرتی یا تحریک رفتارهای نامطلوب منجر شود. این مطالعه پیشنهاد کرد که سیاست‌های آموزشی باید چهارچوب‌های حقوقی برای نظارت بر محتوای موسیقی تدوین کنند. این پژوهش با اصول حقوقی مقاله‌نامه حقوق کودک، به‌ویژه حق کودکان به آموزش مؤثر و ایمن، هم‌راستا است.

پیشینه پژوهش نشان‌دهنده ظرفیت‌های مثبت موسیقی در تقویت خلاقیت، مهارت‌های شناختی، و سلامت روان کودکان است؛ اما هم‌زمان بر مخاطرات استفاده نادرست از آن، مانند افزایش اضطراب یا تحریک رفتارهای نامطلوب تأکید دارد. از منظر حقوقی، مطالعات داخلی و بین‌المللی به‌طور غیرمستقیم یا صریح بر ضرورت هم‌سویی برنامه‌های

موسیقیایی با حقوق آموزشی متربیان، به‌ویژه مواد ۱۹ و ۲۹ مقاله‌نامه حقوق کودک و اصل ۳ قانون اساسی ایران، اصرار دارند. اصل احتیاط حقوقی و فقهی که در مطالعات نیکزاد (۱۴۰۱) و گاندلاچ و استوک (۲۰۱۵) برجسته شده، استفاده محدود و نظارت‌شده از موسیقی را برای جلوگیری از نقض حقوق کودکان توصیه می‌کند. از منظر تربیتی، پژوهش‌ها بر هدفمندی موسیقی در خدمت اهداف آموزشی، مانند پرورش هویت دینی و مهارت‌های شناختی، تأکید دارند؛ اما به نظارت بر محتوا و تناسب آن با سن و شخصیت کودکان توجه ویژه‌ای نشان داده‌اند.

با این حال، کمبود مطالعات حقوقی صریح در زمینه تنظیم کاربرد موسیقی در نظام آموزشی ایران، شکافی در پیشینه پژوهش است. این پژوهش تلاش می‌کند با تلفیق رویکردهای حقوقی و تربیتی، این شکاف را پر کرده و چهارچوبی جامع برای استفاده هوشیارانه از موسیقی در مدارس ارائه دهد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر یک پژوهش کیفی، با رویکردی استقرایی و بر اساس روش داده‌بنیاد مطابق با رهیافت نظام‌مند اشتراوس و کوربین^۸ صورت گرفته است. از این رو گردآوری داده‌ها بر مبنای مصاحبه نیمه‌ساختاریافته صورت پذیرفت. نمونه‌گیری به‌صورت هدفمند به روش گلوله برفی، بر مبنای مصاحبه با جمعی از معلمان و مسئولان ذیربط انجام گرفت. محقق پس از هماهنگی‌های لازم به‌صورت حضوری یا تلفنی، نظرهای مشارکت‌کنندگان را ضبط و پیاده‌سازی نمود، تاجایی که اشباع نظری و کفایت داده‌ها و اطلاعات بعد از انجام ۳۰ مصاحبه محرز گردید. جدول شماره ۱ مشخصات مشارکت‌کنندگان در پژوهش را نشان می‌دهد.

---

8. Strauss & Corbin

جدول شماره ۱: اطلاعات آموزگاران مورد مصاحبه

منبع	جنسیت	تحصیلات	سابقه تدریس	سن	محل خدمت
P1	آقا	کارشناسی ارشد	۸	۳۲	دبیرستان پسرانه ندای صالحین
P2	خانم	دکتر	۱۹	-	دانشکده رفاه
P3	خانم	دکتر	۱۷	-	دانشکده رفاه
P4	آقا	حوزوی سطح ۳	۳۶	-	پیش دبستان علوی
P5	آقا	کارشناسی ارشد	۲۸	-	دبستان علوی
P6	آقا	کارشناسی	۱۸	-	دبستان صلحا
P7	آقا	کارشناسی ارشد	۱۶	-	پیش دبستان صلحا
P8	آقا	کارشناسی ارشد	۸	-	دبستان پسرانه ادب میزان
P9	آقا	کارشناسی ارشد	۹	-	پیش دبستان ادب میزان
P10	آقا	کارشناسی ارشد	۱۱	۳۴	دبیرستان پسرانه امام صادق(ع)
P11	خانم	کارشناسی ارشد	۹	۳۴	دبستان دخترانه امام صادق(ع)
P12	خانم	کارشناسی ارشد	۶	۳۵	پیش دبستان دخترانه امام صادق(ع)
P13	آقا	کارشناسی ارشد	۱۲	۳۶	دبستان سراج
P14	آقا	کارشناسی ارشد	۹	-	پیش دبستان سراج
P15	خانم	کارشناسی ارشد	۱۲	-	دبستان تزکیه
P16	خانم	دکتر	۷	-	دبستان روشنگر
P17	خانم	دکتر	-	-	پیش دبستان رفاه
P18	آقا	-	-	-	دبستان رفاه
P19	آقا	کارشناسی ارشد	-	-	دبستان رفاه
P20	خانم	-	-	-	دبستان رفاه

منبع	جنسیت	تحصیلات	سابقه تدریس	سن	محل خدمت
P21	خانم	-	-	-	دبستان رفاه
P22	آقا	دکتر	-	-	دبیرستان رفاه
P23	خانم	-	-	-	دبیرستان رفاه
P24	آقا	کارشناس حوزه	-	-	دانشکده رفاه
P25	آقا	-	-	-	مؤسسه باران
P26	آقا	سطح ۳ حوزه	-	-	دبستان تسنیم محبت
P27	آقا	کارشناسی ارشد	۹	-	دبستان فرهنگ
P28	خانم	دکتر	-	-	دبیرستان فرهنگ
P29	خانم	کارشناس حوزه	۲۵	-	دبیرستان دخترانه شهید مطهری
P30	آقا	کارشناس ارشد	۲۳	-	بیت الغدير

تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها طی فرایند کدگذاری باز، محوری و انتخابی پس از تعیین متغیر محوری که دغدغه و توجه اصلی مشارکت‌کنندگان را با بیشترین گوناگونی ممکن به خود اختصاص می‌داد، آغاز گردید. در این پژوهش آموزش مبتنی بر موسیقی یا آموزش موسیقایی به‌عنوان متغیر محوری انتخاب و کدگذاری‌ها بر مبنای آن مفهوم‌سازی گردید. جهت بررسی روایی و پایایی داده‌ها از دو روش بازبینی به‌وسیله مشارکت‌کنندگان و مرور به‌وسیله خبرگان غیرشرکت‌کننده در پژوهش استفاده و پس از دریافت نظرهای اصلاح و ویرایش لازم انجام شد.

یافته‌ها

مراحل اصلی روش داده‌بنیاد با رهیافت نظام‌مند اشتراوس و کوربین، تقریباً موازی و همزمان با کدگذاری باز آغاز می‌گردد. هدف این مرحله شناسایی مفاهیمی است که در بردارنده نزدیک‌ترین پیام‌ها و مفاهیم کلیدی برای درک مصاحبه‌ها از موضوع پژوهش بود. در گام دوم پس از استخراج کدهای مفهومی از مصاحبه‌ها، مشخص شد که این کدها

توانایی منتسب شدن در یک طبقه بالاتر مفهومی از انتزاع را نیز دارند، به همین جهت در این راستا مطابق جدول شماره ۲ این کدها در محوریت مقولات بالاتر قرار گرفتند.

جدول شماره ۲: کدهای باز و محوری و انتخابی

منبع	کد باز	کد محوری	کد انتخابی
P1, P4, P5, P7, P8, P12, P13, P16, P17	• تقویت روحیه شاداب کودکان با فعالیت‌های موسیقایی مجاز برای حفظ سلامت روانی	ارتقای سلامت روان و تعادل عاطفی	ارتقای سلامت روان و مهارت‌های عاطفی
	• مدیریت هیجانات کودکان با روش‌های تربیتی برای پرورش مهارت‌های عاطفی	ارتقای سلامت روان و تعادل عاطفی	ارتقای سلامت روان و مهارت‌های عاطفی
	• آموزش مهارت‌های مدیریت استرس به دانش‌آموزان با فعالیت‌های موسیقایی	ارتقای سلامت روان و تعادل عاطفی	ارتقای سلامت روان و مهارت‌های عاطفی
	• استفاده از موسیقی‌های اجتماعی برای روان‌درمانی و کاهش استرس	ارتقای سلامت روان و تعادل عاطفی	ارتقای سلامت روان و مهارت‌های عاطفی
	• کاهش آشفتگی‌های روحی با موسیقی آرام‌بخش و مجاز	ارتقای سلامت روان و تعادل عاطفی	ارتقای سلامت روان و مهارت‌های عاطفی
	• مدیریت خلأهای عاطفی دانش‌آموزان با فعالیت‌های تربیتی مجاز	ارتقای سلامت روان و تعادل عاطفی	ارتقای سلامت روان و مهارت‌های عاطفی
	• استفاده از آواهای طبیعی برای پرورش حس زیبایی‌شناسی و آرامش روانی	پرورش حس زیبایی‌شناسی و آرامش درونی	ساختارمند
	• ایجاد فضای آرام و دلنشین در مدارس برای رشد عاطفی دانش‌آموزان	پرورش حس زیبایی‌شناسی و آرامش درونی	ساختارمند
	• استفاده از سبک‌های موسیقی مجاز برای پرورش حس زیبایی‌شناسی	پرورش حس زیبایی‌شناسی و آرامش درونی	ساختارمند
	• استفاده از سبک‌های موسیقی مجاز برای پرورش حس زیبایی‌شناسی	پرورش حس زیبایی‌شناسی و آرامش درونی	ساختارمند

منبع	کد باز	کد محوری	کد انتخابی
P3, P4, P5, P6 P8, P12, P15	اجرای تواشیح و سرودهای تربیتی با نظارت بر محتوا برای تقویت حس معنوی تمرکز بر موسیقی با محتوای مذهبی برای تقویت معنویت دانش‌آموزان رعایت قبح‌زدایی در استفاده از موسیقی در برنامه‌های مذهبی	تقویت	ارزش‌های دینی
			و معنویت از
			طریق محتوای
		موسیقایی	تربیتی
P1, P4, P5, P8 P12, P14, P17	جایگزینی موسیقی‌های شرقی با محتوای تربیتی ارزش‌محور مطابق با ماده ۲ قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش توجه به موسیقی‌های بومی و محلی برای حفظ هویت ملی تقویت موسیقی سنتی در برنامه‌های تربیتی برای ارتباط با فرهنگ بومی جایگزینی موسیقی‌های شرقی با محتوای تربیتی برای پرورش هویت فرهنگی مقابله با مدگرایی در موسیقی‌های شرقی با آموزش ارزش‌های فرهنگی کاهش جذابیت موسیقی‌های کراهی با ارائه محتوای تربیتی جذاب		تعمیق هویت فرهنگی و
			ارزش‌های دینی
			از طریق محتوای
			موسیقایی و
			تربیتی
			ارزش‌محور
			تعمیق هویت فرهنگی و ملی
	از طریق		
	موسیقی بومی و ارزش‌محور		
P1, P4, P5, P13	استفاده از شعر و داستان با محتوای تربیتی برای پرورش ارزش‌های اخلاقی پیشگیری از گرایش به فساد اخلاقی با محتوای تربیتی مناسب اجرای اصل جایگزینی محتوای نامناسب با محتوای تربیتی ارزش‌محور	پرورش	
		ارزش‌های	
		اخلاقی از طریق	
		شعر و داستان	
		تربیتی	
P1, P5, P7, P8, P10 P11, P12, P13, P14, P17	پرورش ذهن خلاق دانش‌آموز با فعالیت‌های موسیقایی هدفمند هدایت دانش‌آموز به تعقل از طریق فعالیت‌های موسیقایی با محتوا معناگرا	تقویت خلاقیت و	تقویت
		توانمندی‌های	توانمندی‌های
		شناختی و	شناختی و
		مهارت‌های	مهارت‌های
		طریق	

منبع	کد باز	کد محوری	کد انتخابی
	<ul style="list-style-type: none"> افزایش خلاقیت دانش‌آموزان از طریق فعالیت‌های موسیقایی خلاق تقویت نیروی ادراکی و ارادی دانش‌آموزان با موسیقی تربیتی 	<ul style="list-style-type: none"> فعالیت‌های موسیقایی 	<ul style="list-style-type: none"> اجتماعی از طریق فعالیت‌های موسیقایی هدفمند
	<ul style="list-style-type: none"> کاهش پراکندگی تمرکز در آموزش با برنامه‌ریزی دقیق فعالیت‌های موسیقایی 	<ul style="list-style-type: none"> بهبود مهارت‌های یادگیری و 	
P1, P2, P6, P8, P9	<ul style="list-style-type: none"> کاهش اختلال خواندن با فعالیت‌های موسیقایی هدفمند 	<ul style="list-style-type: none"> کاهش اختلالات آموزشی از طریق موسیقی 	
P11, P12, P13, P17	<ul style="list-style-type: none"> کاهش اختلال نوشتن با استفاده از موسیقی برای تقویت تمرکز رفع نقص در تمرکز و یادگیری با برنامه‌ریزی فعالیت‌های موسیقایی 		
	<ul style="list-style-type: none"> طراحی بازی‌های تربیتی برای تقویت مهارت‌های اجتماعی و همکاری تیمی همراهی با دانش‌آموزان به‌عنوان اصل تربیتی برای تقویت حس تعلق ایجاد تجربه ارتباط و تعامل موسیقایی برای تقویت همکاری ارتقای شناخت اجتماعی و مهارت‌های ارتباطی از طریق موسیقی کاهش اضطراب اجتماعی با فعالیت‌های موسیقایی گروهی 	<ul style="list-style-type: none"> تقویت مهارت‌های اجتماعی و همکاری تیمی از طریق موسیقی 	
P2, P5, P6, P8, P10	<ul style="list-style-type: none"> التزام به قوانین ملی در استفاده از موسیقی مطابق با ماده ۱ قانون آموزش و پرورش رعایت ضوابط اسناد بالادستی مانند سند تحول بنیادین در فعالیت‌های موسیقایی تدوین توجیه‌نامه حقوقی برای استفاده از موسیقی در مدارس 	<ul style="list-style-type: none"> التزام به قوانین ملی و اسناد بالادستی در استفاده از موسیقی 	<ul style="list-style-type: none"> التزام به ضوابط حقوقی و شرعی در مدیریت محتوای موسیقایی و رسانه‌ای
P11, P12, P13			

منبع	کد باز	کد محوری	کد انتخابی
	<ul style="list-style-type: none"> • شفافیت و نظارت حقوقی بر آموزش‌های موسیقایی مطابق با ماده ۱۲ قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش 		
	<ul style="list-style-type: none"> • رعایت نظرات مراجع تقلید در استفاده از موسیقی مطابق با اصل ۱۲ قانون اساسی • رعایت محدودیت‌های شرعی در شعرخوانی و صدای بانوان با توجه به فتاوی فقهی 		
P2, P5, P6, P8, P10, P11	<ul style="list-style-type: none"> • رعایت حدود شرعی در استفاده از موسیقی با توجه به اصول فقهی • پرهیز از غنا و موسیقی‌های محل اراده با تأکید بر سلامت روان • تبیین تفاوت موسیقی‌های حلال و حرام برای آموزش آگاهانه • جلوگیری از ترویج موسیقی‌های مشتبّه شرعی در رسانه ملی مطابق با اصل ۱۲ قانون اساسی 	<ul style="list-style-type: none"> • رعایت ضوابط شرعی و فتاوی فقهی در فعالیت‌های موسیقایی 	
	<ul style="list-style-type: none"> • جلوگیری از سوءاستفاده از محتوای نامناسب در موسیقی مطابق با ماده ۱۴ قانون حمایت از حقوق کودکان 		
P2, P5, P6, P11, P12, P13	<ul style="list-style-type: none"> • پرهیز از تبلیغ موسیقی‌های نامناسب در محیط‌های آموزشی • جلوگیری از انتقال پیام‌های ناپسند در موسیقی با نظارت دقیق • پرهیز از موسیقی‌های مغایر با ارزش‌های دینی برای حفظ هویت فرهنگی 	<ul style="list-style-type: none"> • پیشگیری از تأثیر محتوای نامناسب و حفظ سلامت تربیتی 	
P2, P5, P6, P8, P10, P11, P12, P13	<ul style="list-style-type: none"> • ارتقای سواد رسانه‌ای دانش‌آموزان برای مواجهه آگاهانه با موسیقی 	<ul style="list-style-type: none"> • ارتقای سواد رسانه‌ای و مهارت تشخیص 	

منبع	کد باز	کد محوری	کد انتخابی
	آموزش شناسایی موسیقی‌های ناپسند به دانش‌آموزان	• محتوای موسیقایی	
	کمک به ارتقای قدرت تشخیص موسیقی مناسب در دانش‌آموزان	•	
	هدایت گرایش دانش‌آموزان به موسیقی مجاز با محتوای تربیتی	•	
	ایجاد بانک آوایی تربیتی برای ارائه محتوای پرورش‌دهنده	•	
P2, P5, P6, P8, P10, P11	مدیریت رسانه برای ارائه محتوای موسیقایی تربیتی و مناسب	• مدیریت محتوای موسیقایی و رسانه‌ای با نظارت حقوقی	
	مدیریت محتوای موسیقایی با رعایت اصول تربیتی و شرعی	•	
	بازنگری در شبکه‌های رادیویی مانند آوا با هدف‌گذاری تربیتی	•	
	پرهیز از تقابل با دانش‌آموز و استفاده از روش‌های تشویقی برای تقویت اعتمادبه‌نفس	•	
P1, P5, P7, P8, P10	بهره‌گیری از روش‌های انگیزشی مانند پاداش‌های غیرمادی برای جذب دانش‌آموزان	• ایجاد محیط آموزشی پویا و انگیزشی با تأکید بر کرامت انسانی	تقویت هم‌افزایی تربیتی بین مدرسه، خانواده، و معلمان با رویکرد ارزش‌محور
P11, P12, P13, P14, P17	اصلاح فضای خشک مدارس با ایجاد محیط تربیتی پویا و شاداب	•	
	ایجاد جو تربیتی مناسب در مدارس با تأکید بر احترام و محبت	•	
	تقویت جذابیت‌های بصری در محتوای تربیتی برای جلب توجه دانش‌آموزان	• تقویت جذابیت بصری و محتوایی در فعالیت‌های تربیتی	
P1, P2, P6, P8, P9	افزایش محتوای جذاب دیداری در مدارس	•	
P11, P12, P13, P17	برای تقویت انگیزه یادگیری	•	

کد انتخابی	کد محوری	کد باز	منبع
		تقویت تصویرسازی حرفه‌ای در محتوای آموزشی برای جلب توجه دانش‌آموزان	
		آموزش ارشادی به خانواده‌ها برای هماهنگی تربیتی بین خانه و مدرسه	
	تقویت هم‌افزایی تربیتی بین مدرسه و خانواده	پرهیز از دوگانگی تربیتی بین مدرسه و خانواده با هماهنگی ارزش‌ها	
		احترام به اعتقادات دینی خانواده‌ها در فعالیت‌های موسیقایی	
		تشویق خانواده‌ها برای مشارکت در برنامه‌های تربیتی مدرسه	
		برگزاری دوره‌های دانش‌افزایی برای خانواده‌ها جهت تقویت آگاهی تربیتی	
	ارتقای آگاهی تربیتی و رسانه‌ای والدین	افزایش آگاهی والدین از مضامین موسیقی برای هدایت فرهنگی فرزندان	P1, P5, P7, P8, P10
		آموزش اثرهای روانی موسیقی به خانواده‌ها برای حمایت از سلامت روان	P11, P12, P13, P14, P17
		آموزش معلمان برای استفاده تربیتی از موسیقی در کلاس	
		تقویت توانایی معلمان در استفاده از روش‌های آموزشی متنوع	
	توانمندسازی معلمان برای استفاده تربیتی از موسیقی	رفع عدم استفاده معلمان از روش‌های نمایشی با آموزش مناسب	P1, P2, P6, P8, P9
		تقویت الگو بودن معلم با رفتار تربیتی و ویژگی‌های شخصیتی مثبت	P11, P12, P13, P17
		آموزش روش‌های جایگزین آواهای انسانی به معلمان برای فعالیت‌های تربیتی	
	برنامه‌ریزی منسجم و مدیریت زمان	تدوین برنامه‌ریزی منسجم برای فعالیت‌های موسیقایی با نظارت حقوقی	P1, P5, P7, P8, P10

کد انتخابی	کد محوری	کد باز	منبع
	در فعالیتهای موسیقایی	مدیریت زمان در فعالیتهای موسیقایی برای حفظ تعادل آموزشی	P11, P12, P13, P14, P17
		مدیریت زمان برای جلوگیری از اتلاف وقت دروس با موسیقی	
		پیشگیری از اختلافات فرهنگی با انتخاب محتوای موسیقایی مناسب	
	حفظ احترام به سنتها و پیشگیری از اختلافات فرهنگی	حفظ احترام به هویت و سنتها در فعالیتهای موسیقایی	P1, P5, P7, P8, P10
		تبیین مبانی موسیقی با توجه به فرهنگ محیط و ارزشهای بومی	P11, P12, P13, P14, P17
		تدوین سیاستهای فرهنگی با معیارهای هنری و تربیتی	

بر اساس تحلیل دقیق و چندمرحله‌ای کدهای باز، محوری و انتخابی در راستای موضوع «مواجهه هوشیارانه حقوقی و تربیتی در مورد استفاده از موسیقی در مدرسه»، دستاوردهای پژوهشی جامعی استخراج شده است که در چهارچوب اصول حقوقی، تربیتی و رسانه‌ای تدوین شده‌اند. این پژوهش با بهره‌گیری از رویکردی نظام‌مند، موسیقی را به‌عنوان ابزاری چندوجهی برای پرورش دانش‌آموزان معرفی کرده و بر ضرورت التزام به قوانین ملی، اسناد بالادستی و ضوابط شرعی تأکید دارد. در ادامه، دستاوردهای کلیدی پژوهش، مقایسه آن با مطالعات مشابه و نتیجه‌گیری نهایی ارائه می‌شود.

تحلیل کدهای باز نشان داد که موسیقی مجاز، به‌ویژه با استفاده از آوای طبیعی، می‌تواند به‌عنوان ابزاری مؤثر برای ارتقای سلامت روان، کاهش استرس و اضطراب اجتماعی و پرورش حس زیبایی‌شناسی و آرامش درونی دانش‌آموزان عمل کند. این رویکرد با ایجاد فضایی آرام و دلنشین در محیطهای آموزشی، رشد عاطفی دانش‌آموزان را تسهیل کرده و با ماده ۱۴ قانون حمایت از حقوق کودکان که بر فراهم‌سازی محیط مطلوب برای رشد روانی و عاطفی تأکید دارد، هم‌راستا است. علاوه‌براین، پژوهش بر

جایگزینی موسیقی‌های غیربومی با محتوای بومی، سنتی و مذهبی، همراه با استفاده از شعر و داستان تربیتی، برای تعمیق هویت فرهنگی، ارزش‌های اخلاقی و معنویت دانش‌آموزان تأکید کرد. این راهبرد با ماده ۲ قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش و سند تحول بنیادین همخوانی داشته و از طریق پیشگیری از گرایش به محتوای غیراخلاقی، پیوند دانش‌آموزان با فرهنگ ملی و دینی را تقویت می‌کند.

فعالیت‌های موسیقایی ساختارمند به‌عنوان ابزاری برای پرورش خلاقیت، بهبود مهارت‌های یادگیری و کاهش اختلالات آموزشی مانند مشکلات خواندن و نوشتن شناسایی شدند. این فعالیت‌ها با تقویت تمرکز و توانمندی‌های شناختی، به بهبود عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان کمک می‌کنند. همچنین، فعالیت‌های موسیقایی گروهی با پرورش مهارت‌های اجتماعی، همکاری گروهی و حس تعلق، نقش مهمی در ارتقای تعاملات اجتماعی دانش‌آموزان ایفا می‌کنند. این یافته‌ها با اصول تربیتی سند تحول بنیادین که بر پرورش جامع دانش‌آموزان در ابعاد شناختی و اجتماعی تأکید دارد، سازگار است.

یکی از دستاوردهای برجسته این پژوهش، تأکید بر التزام به ضوابط حقوقی و شرعی در استفاده از موسیقی در محیط‌های آموزشی و رسانه‌ای است. رعایت قوانین ملی، از جمله ماده ۱ و ۱۲ قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش، اسناد بالادستی مانند سند تحول بنیادین و فتاوی شرعی مطابق با اصل ۱۲ قانون اساسی، چهارچوبی قانون‌محور برای بهره‌گیری از موسیقی ارائه می‌دهد. مدیریت محتوای موسیقایی با نظارت حقوقی، پیشگیری از ترویج محتوای نامناسب و ارتقای سواد رسانه‌ای دانش‌آموزان برای مواجهه آگاهانه با موسیقی، از دیگر جنبه‌های کلیدی این دستاورد هستند. این رویکرد نه تنها سلامت تربیتی دانش‌آموزان را حفظ می‌کند بلکه با ایجاد بانک آوایی تربیتی و بازنگری در رسانه‌هایی مانند شبکه‌های رادیویی، محتوای پرورش‌دهنده‌ای را در اختیار نظام آموزشی قرار می‌دهد.

هم‌افزایی تربیتی بین مدرسه، خانواده و معلمان به‌عنوان یکی از ارکان اصلی پرورش دانش‌آموزان شناسایی شد. آموزش والدین در زمینه مضامین موسیقایی و اثرهای روانی آن، توانمندسازی معلمان برای استفاده تربیتی از موسیقی و احترام به ارزش‌های دینی و

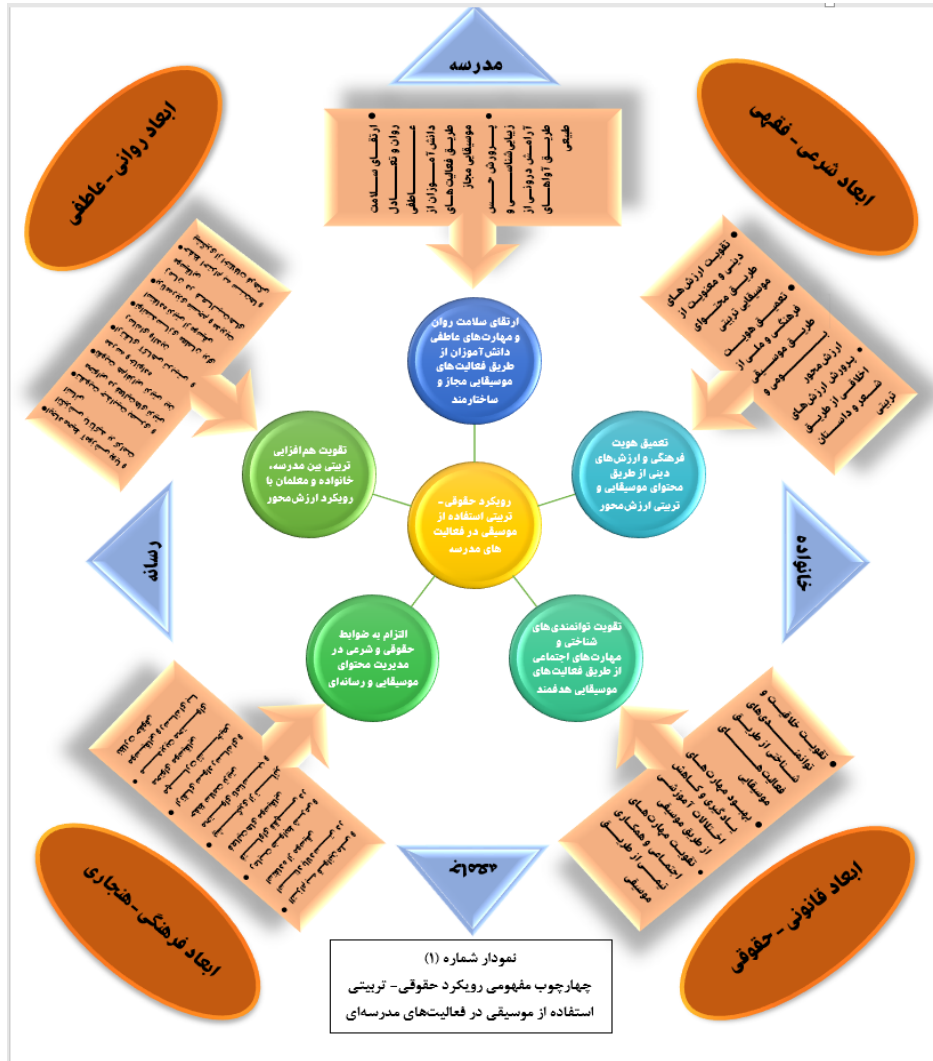
فرهنگی خانواده‌ها، محیطی پویا و انگیزشی برای تربیت یکپارچه ایجاد می‌کند. نقش الگویی معلمان، استفاده از روش‌های تشویقی و برنامه‌ریزی منسجم فعالیت‌های موسیقایی، ضمن حفظ تعادل آموزشی، به تقویت اعتمادبه‌نفس و انگیزه یادگیری دانش‌آموزان کمک می‌کند. این راهبرد با اصول تربیتی مبتنی بر کرامت انسانی و هماهنگی ارزشی بین نهادهای آموزشی و خانواده هم‌راستا است.

برای روشن شدن جایگاه این پژوهش، مقایسه‌ای با مطالعات مشابه در حوزه استفاده از موسیقی در آموزش و پرورش انجام شد. پژوهش‌های بین‌المللی مانند مطالعه گادمانستودیر^۹ و همکاران (۲۰۲۰) بر تأثیر موسیقی در کاهش استرس و بهبود سلامت روان دانش‌آموزان تأکید دارند؛ اما فاقد چهارچوب حقوقی و شرعی متناسب با فرهنگ‌های دینی هستند. درمقابل، پژوهش حاضر با ارائه رویکردی بومی و قانون‌محور، ضمن بهره‌گیری از موسیقی مجاز، به ارزش‌های دینی و فرهنگی توجه ویژه‌ای دارد. مطالعات محلی مانند پژوهش احمدی (۱۴۰۰) به نقش موسیقی سنتی در تقویت هویت ملی پرداخته‌اند؛ اما کمتر به جایگزینی محتوای غیربومی یا ارائه راهکارهای عملی برای نظام آموزشی توجه کرده‌اند. این پژوهش با پیشنهاد جایگزینی موسیقی‌های شرقی و کره‌ای با محتوای تربیتی ارزش‌محور، رویکردی نوآورانه‌تر ارائه می‌دهد.

در زمینه پرورش مهارت‌های شناختی و اجتماعی، پژوهش‌هایی مانند مطالعه هالام (۲۰۱۵) نشان داده‌اند که موسیقی می‌تواند به بهبود توانمندی‌های شناختی و تعاملات اجتماعی کمک کند. با این حال، این مطالعات اغلب جنبه‌های حقوقی و تربیتی را در چهارچوب قوانین ملی نادیده می‌گیرند. پژوهش حاضر با تلفیق این جنبه‌ها و تأکید بر فعالیت‌های موسیقایی گروهی، چهارچوبی جامع‌تر ارائه می‌دهد که برای اجرا در نظام آموزشی ایران مناسب است. در حوزه رعایت ضوابط حقوقی و شرعی، این پژوهش با ارجاع به اصل ۱۲ قانون اساسی، فتاوی‌ای شرعی و اسناد بالادستی، رویکردی منحصربه‌فرد ارائه کرده که در مقایسه با مطالعات بین‌المللی که معمولاً این جنبه‌ها را نادیده می‌گیرند، متمایز است. همچنین، در مقایسه با پژوهش‌هایی مانند مطالعه جونز و همکاران (۲۰۱۸)

^۹. Gudmundsdottir

که بر همکاری بین مدرسه و خانواده تأکید دارند، این پژوهش با ارائه راهکارهای عملی مانند دوره‌های دانش‌افزایی برای والدین و توانمندسازی معلمان، رویکردی کاربردی‌تر ارائه می‌دهد.

منبع: محقق

نتیجه گیری

این پژوهش با ارائه چهارچوبی جامع و چندوجهی، نشان داد که استفاده هوشیارانه از موسیقی در مدارس می تواند به عنوان ابزاری قدرتمند برای ارتقای سلامت روان، تعمیق

هویت فرهنگی و ارزش‌های دینی، پرورش مهارت‌های شناختی و اجتماعی و تقویت هم‌افزایی تربیتی بین مدرسه، خانواده و معلمان عمل کند. این دستاوردها تنها در صورتی محقق می‌شوند که استفاده از موسیقی با رعایت دقیق ضوابط حقوقی، شرعی و تربیتی همراه باشد. التزام به قوانین ملی، اسناد بالادستی و فتاوی شرعی، همراه با مدیریت محتوای موسیقایی و ارتقای سواد رسانه‌ای، چهارچوبی قانون‌محور و پرورش‌دهنده ارائه می‌دهد که سلامت تربیتی دانش‌آموزان را تضمین می‌کند. دستاوردهای این پژوهش نه تنها با اسناد بالادستی مانند سند تحول بنیادین و قوانین ملی هم‌راستا هستند بلکه با ارائه راهکارهای عملی و بومی، گامی فراتر از پژوهش‌های مشابه برداشته‌اند. این یافته‌ها می‌توانند به‌عنوان راهنمایی برای سیاست‌گذاری تربیتی، طراحی برنامه‌های آموزشی و تدوین دستورالعمل‌های حقوقی در نظام آموزشی ایران مورد استفاده قرار گیرند.

برای تعمیق این یافته‌ها، بررسی تأثیر بلندمدت فعالیت‌های موسیقایی تربیتی بر عملکرد تحصیلی و سلامت روان دانش‌آموزان پیشنهاد می‌شود. همچنین، تدوین دستورالعمل‌های حقوقی و شرعی دقیق‌تر با همکاری مراجع فقهی می‌تواند به استانداردسازی استفاده از موسیقی در مدارس کمک کند. مطالعه تطبیقی استفاده از موسیقی در نظام‌های آموزشی کشورهای اسلامی نیز می‌تواند الگوهای بومی و قابل‌اجرا ارائه دهد. در نهایت، توسعه برنامه‌های آموزشی برای معلمان و والدین در زمینه سواد موسیقایی و تربیتی، می‌تواند هم‌افزایی بین نهادهای آموزشی و خانواده را تقویت کند.

پیشنهاد‌های پژوهشی

با توجه به یافته‌های این پژوهش و چهارچوب حقوقی-تربیتی ارائه‌شده برای استفاده هوشیارانه از موسیقی در محیط‌های آموزشی، پیشنهاد‌های زیر در دو بخش نظری و عملی برای توسعه و تعمیق این حوزه ارائه می‌گردد: در بخش پیشنهاد‌های نظری، بررسی تطبیقی کاربرد موسیقی در نظام‌های آموزشی کشورهای اسلامی: انجام مطالعات تطبیقی با تمرکز بر کشورهای اسلامی که از موسیقی در آموزش استفاده می‌کنند، می‌تواند الگوهای بومی و قابل‌اجرا برای نظام آموزشی ایران ارائه دهد. این پژوهش‌ها می‌توانند به

تحلیل چگونگی تلفیق موسیقی با ارزش‌های دینی و فرهنگی در این کشورها بپردازند و راهکارهایی برای تطبیق با چهارچوب‌های حقوقی و شرعی ایران پیشنهاد کنند.

تحلیل عمیق فقهی در خصوص موسیقی غیرلهوی: با توجه به اختلاف‌نظرهای فقهی در مورد موسیقی، پژوهش‌های نظری عمیق‌تر با همکاری مراجع فقهی می‌توانند به تبیین دقیق‌تر مرزهای موسیقی مجاز و غیرمجاز در محیط‌های آموزشی کمک کنند. این مطالعات می‌توانند با استناد به منابع فقهی و آیات قرآنی، مانند آیه ۳۲ سوره اعراف، چهارچوب‌های مشخص‌تری برای استفاده از موسیقی در تعلیم و تربیت ارائه دهند.

بررسی تأثیرات بلندمدت موسیقی بر سلامت روان و عملکرد تحصیلی: پژوهش‌های طولی برای ارزیابی تأثیرات بلندمدت فعالیت‌های موسیقایی تربیتی بر سلامت روان، مهارت‌های شناختی، و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان می‌توانند به درک عمیق‌تر اثرهای موسیقی در فرایندهای آموزشی کمک کنند. این مطالعات می‌توانند با استفاده از روش‌های کمی و کیفی، تأثیرات پایدار موسیقی را در سنین مختلف بررسی کنند.

توسعه مدل‌های نظری تلفیقی برای کاربرد موسیقی در آموزش: پژوهش‌های نظری می‌توانند مدل‌های تلفیقی جدیدی ارائه دهند که اصول حقوقی (مانند مقاله‌نامه حقوق کودک و اصل ۳ قانون اساسی ایران)، تربیتی (فطرت‌گرایی اسلامی)، و روان‌شناختی را در استفاده از موسیقی در آموزش ادغام کنند. این مدل‌ها می‌توانند به‌عنوان مبنایی برای سیاست‌گذاری آموزشی مورد استفاده قرار گیرند.

در بخش پیشنهادها عملی، تدوین دستورالعمل‌های حقوقی و شرعی برای استفاده از موسیقی در مدارس: پیشنهاد می‌شود با همکاری وزارت آموزش و پرورش و مراجع فقهی، دستورالعمل‌های جامعی برای استفاده از موسیقی در محیط‌های آموزشی تدوین شود. این دستورالعمل‌ها باید شامل معیارهای انتخاب موسیقی، نظارت بر محتوا، و محدودیت‌های مبتنی بر سن و شخصیت دانش‌آموزان باشد تا از نقض حقوق متریبان جلوگیری شود.

ایجاد بانک آوایی تربیتی: توسعه یک بانک آوایی تربیتی با محتوای موسیقایی مجاز، شامل سرودهای مذهبی، موسیقی‌های سنتی ایرانی، و قطعات آموزشی آهنگین، می‌تواند

به‌عنوان منبعی برای معلمان و مربیان در دسترس قرار گیرد. این بانک باید با نظارت حقوقی و شرعی مدیریت شده و به‌صورت دوره‌ای بازنگری شود.

برگزاری دوره‌های آموزشی برای معلمان و والدین: طراحی و اجرای دوره‌های دانش‌افزایی برای معلمان و والدین در زمینه سواد موسیقایی و تربیتی پیشنهاد می‌شود. این دوره‌ها می‌توانند شامل آموزش روش‌های استفاده هدفمند از موسیقی، شناسایی محتوای موسیقایی مناسب، و آگاهی از اثرهای روانی موسیقی بر کودکان باشند تا هم‌افزایی تربیتی بین مدرسه و خانواده تقویت شود.

پایه‌سازی برنامه‌های موسیقایی گروهی در مدارس: اجرای برنامه‌های موسیقایی گروهی، مانند سرودهای مذهبی یا فعالیت‌های ریتمیک، تحت نظارت دقیق مربیان می‌تواند به تقویت مهارت‌های اجتماعی و همکاری تیمی دانش‌آموزان کمک کند. این برنامه‌ها باید با توجه به اصول سند تحول بنیادین و ارزش‌های فرهنگی طراحی شوند.

ارزیابی و نظارت مستمر بر فعالیت‌های موسیقایی در مدارس: پیشنهاد می‌شود نظام ارزیابی و نظارت مستمری برای فعالیت‌های موسیقایی در مدارس ایجاد شود. این نظام باید شامل بازبینی محتوای موسیقی، بررسی اثرهای آن بر دانش‌آموزان، و اطمینان از رعایت ضوابط حقوقی و شرعی باشد تا از تأثیرات منفی احتمالی جلوگیری شود.

این پیشنهادها، با تأکید بر تلفیق اصول حقوقی، تربیتی، و شرعی، می‌توانند به استانداردهای ساز و بهینه‌سازی استفاده از موسیقی در نظام آموزشی ایران کمک کنند. اجرای این پیشنهادها نیازمند همکاری بین نهادهای آموزشی، مراجع فقهی، و پژوهشگران حوزه تعلیم و تربیت است تا ضمن بهره‌مندی از ظرفیت‌های مثبت موسیقی، سلامت روانی و اخلاقی دانش‌آموزان تضمین شود.

کتابنامه

قرآن کریم

- احمدی، رقیه؛ احمدی، مریم؛ اکبری مشیران، زهرا؛ اصغری اقدم، مهسا؛ بهمنی، سارا و جعفری کلپیر، فاطمه (۱۴۰۰). تأثیر موسیقی بر ادبیات کودک و نوجوان. اولین همایش ملی ادبیات کودک و نوجوان، اردبیل.
- احمدی، م. (۱۳۸۴). موسیقی در اسلام: بررسی فقهی و تاریخی. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- انصاری، مرتضی (۱۴۱۵ق). کتاب المکاسب. قم: دار الکتاب.
- برنگی، م.، و همکاران (۱۴۰۰). تحلیل برنامه درسی کاوشگری موسیقایی در برنامه درسی فلسفه برای کودکان. فصلنامه مطالعات برنامه درسی، ۱۵(۳)، ۶۲-۴۵.
- جعفری، ع.، و همکاران (۱۴۰۰). موسیقی و آموزش: نگاهی میان‌رشته‌ای به کاربرد موسیقی در تعلیم و تربیت. فصلنامه مطالعات تربیتی، ۱۲(۳)، ۶۰-۴۵.
- خجسته، س. (۱۳۸۹). تأثیرات روان‌شناختی موسیقی بر کودکان: مروری بر مطالعات خارجی. مجله روان‌شناسی تربیتی، ۸(۲)، ۳۵-۲۳.
- سند ملی برنامه درسی (۱۳۹۱). مبانی نظری برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران. تهران: وزارت آموزش و پرورش.
- شورای عالی انقلاب فرهنگی و وزارت آموزش و پرورش. (۱۳۹۰). سند تحول بنیادین آموزش و پرورش [نسخه منتشرشده توسط شورای عالی انقلاب فرهنگی].
- صیرفی، م.، و همکاران (۱۴۰۰). موسیقی و تلاوت قرآن: بررسی نقش تلحین در آموزش دینی. فصلنامه مطالعات قرآنی، ۱۸(۲)، ۵۰-۳۳.
- عبداللهی خوروش، م. (۱۳۸۶). تأثیرات روان‌شناختی موسیقی بر کودکان. فصلنامه روان‌شناسی تربیتی، ۵(۱)، ۶۰-۴۵.
- علی‌زاده محمدی، م. و همکاران (۱۳۸۰). کاربرد موسیقی در آموزش: رویکردی روان‌شناختی. تهران: دانشگاه تهران.

- علی‌محمدی، ر. (۱۳۹۸). تأثیر موسیقی‌های نامناسب بر سلامت روان کودکان. *فصلنامه روان‌شناسی کودک*، ۱۵(۴)، ۷۸-۹۲.
- فزایی، س.، و عشایری، م. (۱۳۹۷). تأثیر موسیقی بر خلاقیت کودکان ۷ تا ۹ ساله شهر تهران. *فصلنامه مطالعات تربیتی*، ۱۰(۱)، ۳۳-۴۸.
- فزایی، س.، و عشایری، م. (۱۳۹۷). موسیقی و تربیت اسلامی: فرصت‌ها و چالش‌ها. *فصلنامه تربیت اسلامی*، ۱۲(۳)، ۷۸-۹۲.
- قاسم‌تبار، ح. (۱۳۹۵). موسیقی در فرهنگ ایرانی: نگاهی تاریخی به دوره قاجار. *فصلنامه مطالعات تاریخی*، ۲۰(۱)، ۱۱۲-۱۳۰.
- قاسم‌تبار، ح.، و همکاران (۱۳۹۰). تأثیر آموزش موسیقی در مهارت‌های پایه ریاضی کودکان پیش‌دبستانی. *مجله آموزش و پرورش*، ۸(۴)، ۵۶-۷۲.
- کلینی، محمد (۱۴۰۷ق). *الکافی*. تهران: دار الکتب الإسلامیه.
- کیمی‌ین، س. (۱۳۸۰). کاربرد موسیقی در آموزش کودکان. تهران: آموزش.
- محمدی، سارا و حسینی، زهرا (۱۴۰۲). بررسی اثربخشی موسیقی‌درمانی بر کاهش اضطراب و بهبود مهارت‌های اجتماعی کودکان اوتیسمی. *فصلنامه علوم روان‌شناختی*، ۲۱(۴)، ۱۲۳-۱۳۶.
- مرادی، ع.، و باقری، م. (۱۴۰۰). تأثیر موسیقی بر یادگیری کودکان: نقش شخصیت و روحیه. *فصلنامه روان‌شناسی کودک*، ۱۷(۴)، ۶۵-۸۰.
- نظری، فاطمه؛ شریفی، احمد و کریمی، محمد (۱۴۰۱). تأثیر آموزش موسیقی بر خلاقیت کودکان ۷ تا ۹ ساله شهر تهران. *مجله روان‌پزشکی و روان‌شناسی بالینی ایران*، ۲۷(۳)، ۲۵۸-۲۴۵.
- نیک‌زاد، ص. (۱۴۰۱). موسیقی در تعلیم و تربیت اسلامی: ابزار یا هدف؟ *فصلنامه مطالعات اسلامی تربیت*، ۱۰(۲)، ۳۳-۴۸.
- ورکیانی، س.، و همکاران (۱۳۹۸). اثربخشی فعالیت‌های تربیت بدنی و هنری با تأکید بر موسیقی بر سلامتی و کاهش اضطراب کودکان پیش‌دبستانی. *فصلنامه روان‌شناسی کودک*، ۱۴(۲)، ۷۸-۹۴.

یزدی، س. م. ک. (۱۴۲۰ق). *العروة الوثقی*. قم: مؤسسه النشر الإسلامی.

- Cheng, L., et al. (2019). The role of music in early childhood education. *Early Education Journal*, 45(3), 210-225.
- Gillespie, C. W., & Glider, K. R. (2010). Preschool teachers' use of music to scaffold children's learning and behaviour. *Early Child Development and Care*, 180(6), 799-808
- Gudmundsdottir, H. R., Beynon, C., Ludke, K., & Cohen, A. J. (Eds.). (2020). *The Routledge companion to interdisciplinary studies in singing: Volume II: Education*. Routledge
- Hallam, S. (2010). The power of music: Its impact on the intellectual, social and personal development of children and young people. *International Journal of Music Education*, 28(3), 269-289.
- Jones, B. D. (2018). *Motivating students by design: Practical strategies for professors* (2nd ed.). CreateSpace Independent Publishing Platform
- Martins, M., Neves, L., & Rodrigues, P. (2024). Orff-based music training improves motor coordination in children: A randomized controlled trial. *Journal of Motor Behavior*, 56(5), 512-526.
- Putkinen, V., Tervaniemi, M., & Huotilainen, M. (2024). Musical training enhances auditory and cognitive skills in children: A longitudinal study. *Journal of Research in Music Education*, 72(3), 289-304.
- Saarikallio, S., Alluri, V., & Maksimainen, J. (2024). Music listening as a resource for adolescent well-being: A person-oriented approach. *Psychology of Music*, 52(4), 421-435.
- Stock, J. P. J., & Gundlach, M. (2015). Music and social behavior: Impacts on children and adolescents. *Journal of Cultural Psychology*, 22(4), 567-582.
- United Nations. (1989). Convention on the Rights of the Child. Retrieved from <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention>.